

"הוו מתונים" – על כוחה של המתינות

משך שיעור: 45 דקות
קהל יעד: י-י"ב

לעתים תפיסת עולם מתונה או מכילה עלולה להיתפס בעיני אנשים כתפיסת עולם פשרנית, כזו המוותרת על חלק מערכיה או כזו שאינה מתאמצת על מנת לממש אותם בצורה שלמה. רושם זה מוטעה. לתפיסות מתונות שדרה אידיאולוגית רחבה ועומק רוחני ועל אף שעמדותיה מורכבות הן גם נחרצות ועקביות. אל מול שיח המבקש להקצין עמדות בשיעור זה נבקש להתחקות אחר התפיסה המתונה זו המבקשת שיח שמאחד סולמות ערכים ולא מפרידה ביניהם.¹

שלב א' – פתיחה

נצייר על הלוח את הציר הבא:

נציג לתלמידים נושאים ותחומים שונים ונבקש מהם לומר איך לדעתם תיראה עמדה קיצונית (לא משנה לאיזה 'צד') באותו נושא ואיך תיראה עמדה מתונה:

[למורה: זה בסדר גמור ואפילו מומלץ שהכיתה תרגיש לא בנוח או שתחוש קושי לומר ולהגדיר את העמדות, זו בדיוק הטענה אתה נבקש לפתוח והיא שבדרך כלל אנחנו יודעים לנסח עמדות קיצון ולא תמיד לנסח עמדה מתונה]

- הענקת קצבאות לעניים
- פטור מגיוס לציבור החרדי
- תחבורה ציבורית בשבת
- ביטול הבגרויות במקצועות ההומניים
- בנייה בלתי חוקית של יהודים/פלסטינים
- נשים כפוסקות הלכה

לאחר שנסיים את כתיבת הציר על הלוח נערוך דיון עם הכיתה:

- מה גורם לדעה להיתפס בעינינו כדעה "נכונה יותר", "אותנטית" או "טובה יותר"?
- למה יכולה לגרום התפיסה שמזהה דעה קיצונית יותר עם אותנטיות?

שלב ב' – הצבת האתגר

¹ מערך השיעור מבוסס על ציונות דתית מתונה, מניפסט רעיוני מאת הרב ד"ר עידו פכטר ובהוצאת 'המרכז הרעיוני של תנועת נאמני תורה ועבודה'.

לאחר הפתיחה נערוך סקר קצר בכיתה. נבקש להצביע בהרמת יד על שתי השאלות הבאות:

1. מי כאן רוצה שיגדירו אותו/אותה כקיצוני/ת?
2. מי כאן רוצה להיות אותנטי/ת כשיש דיון על נושא שחשוב לך?

[**למורה:** באופן טבעי יהיה פער בין כמות ההצבעות למי רוצה לאחוז בדעה קיצונית ובין כמות ההצבעות לרצון באותנטיות. הפער הזה הוא בדיוק האתגר אותו אנחנו מבקשים להציב – כיצד מנתקים את הקשר שבין קיצוניות ואותנטיות (כפי שהוא אולי נחשף גם בדירוג של הכיתה בשלב א') ומאפשרים הבנה שגם דעה מורכבת או מתונה היא דעה יציבה ואותנטית לא פחות]

כדי להמחיש את הפער ניקח כדוגמא את המקרה של **שבת במרחב הציבורי במדינת ישראל**. נבקש מכל תלמיד לכתוב פסקה של 4-5 בה הוא מתאר כיצד לדעתו צריכה להיראות השבת במדינת ישראל של ימינו. כדי לעזור לכיתה אפשר לתת כמה נקודות להתייחסות:

- האם כל מוסדות המדינה סגורים בשבת?
- האם צריך לאפשר פתיחה של דברים מסוימים בשבת ואם כן מהם?
- האם ישנה התייחסות לאזורים שונים בארץ?
- האם צריכה להיות הסכמה רחבה על ההחלטה ביחס לשבת במדינת ישראל?
- איך באה לידי ביטוי זהותה היהודית של המדינה בשבת?

לאחר הכתיבה נבקש מכל אחד לדרג מ-1 עד 10 כמה בעיניו התיאור שלו הוא קיצוני או לא.

- האם רוב הכיתה תופסת את עצמה כ'קיצונית'?
- האם בתקשורת או בשיח הציבורי הכיתה שומעת את הדעות האלו? מדוע?

[**למורה:** להעמקה נוספת באתגר מומלץ להאזין לפרק 'הקיצוני הוא האותנטי' בפודקאסט 'מפלגת המחשבות'. להאזנה לחצו [כאן](#)]

שלב ג' - לימוד

נפתח בדבריו של הרמב"ם במשנה תורה:

"ציוו חכמים הראשונים שיהא אדם שם דעותיו תמיד, ומשער אותן ומכוון אותן בדרך האמצעית, כדי שיהא שלם" (הלכות דעות א', ו')

- לפי שיטת הרמב"ם, כיצד נראית "הדעה הנכונה"?

נעיין בדברי הגמרא והשו"ע:

"רבי יהושע בן קרחה אומר מצוה לבצוע שנאמר אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם והלא במקום שיש משפט אין שלום ובמקום שיש שלום אין משפט אלא איזהו משפט שיש בו שלום הוי אומר זה ביצוע וכן בדוד הוא אומר ויהי דוד עושה משפט וצדקה והלא כל מקום שיש משפט אין צדקה וצדקה אין משפט אלא איזהו משפט שיש בו צדקה הוי אומר זה ביצוע... אמר רב הלכה כרבי יהושע בן קרחה"

(סנהדרין דף ו' ע"א)

"מצוה לומר לבעלי דינים בתחלה הדין אתם רוצים או הפשרה אם רצו בפשרה עושים ביניהם פשרה וכשם שמוזהר שלא להטות הדין כך מוזהר שלא יטה הפשרה לאחד יותר מחבירו וכל בית דין שעושה פשרה תמיד הרי זה משובח"

(שו"ע חו"מ סי' י"ב סעי' ב')

- מה הפתרון שנתנו חז"ל למתח שבין 'משפט' ובין 'שלום'?
- האם בעיניך הפתרון הזה 'חלש' יותר מכיוון שהוא לא נותן ביטוי מוחלט לאחד הצדדים?

כדי לתת כיוון מחשבה חדש נלמד יחד מדבריו של הרב ד"ר עידו פכטר:

"פעמים רבות נוצר הרושם שמשנה סדורה קיימת רק בצדדים הקיצוניים של המפה הרעיונית, שכן נטייתן של עמדות קצה להיות קלות יותר לניסוח ודברור. מנגד, לדוגלים בעמדות מורכבות ומתונות יותר, קשה לא פעם להנהיר את אמונותיהם ולבטאן בצורה קוהרנטית. בשל כך הם עלולים להיחשב רפי רוח וחסרי רצינות אידיאולוגית ורוחנית. אך רושם זה איננו נכון. לתפיסה הציונית הדתית המתונה שדרה אידיאולוגית רחבה ועומק רוחני. עמדותיה נחרצות, הגם שהן מורכבות... אם לזקק את המכנה המשותף לכלל המקורות המעצבים את עולמה הרעיוני של הציונות הדתית המתונה, אפשר לומר שהיא צומחת מתוך מיזוג של מקורות סמכות שונים – בין אם מדובר ב'תורה ועבודה' או ב'תורה ומדע'; בין אם מדובר בשילוב 'הדין, השכל והזמן' של הרב יוסף משאש, או 'הקודש, האומה והאנושיות' של הראי"ה קוק; ציונות דתית מתונה מפגינה פתיחות למגוון של מקורות סמכות ומבקשת לשלב ביניהם

תפיסה ציונית דתית מתונה מתנגדת לפונדמנטליזם רעיוני, המתבונן על החיים מנקודת מבט אחת בלבד. 'כל האומר אין לו אלא תורה... אפילו תורה אין לו' (יבמות ק"ט). תפיסה זו מכירה בכך שאלוהים מתגלה בעולם בדרכים שונות. הוא לא רק נותן התורה אלא גם בורא העולם, שחנן את האדם בשכל ובבחירה חופשית, הוא שליט ההיסטוריה וגם מקור החכמה שניבטת בטבע. צורות ההתגלות השונות מטילות על האדם חובה לכרות להן אוזן ולהתחשב בכולן יחד כדי להגיע לשלמות. **כל זה מוביל לתפיסת עולם מורכבת, הממזגת קולות וערכים שונים, ומציגה אופק מחשבה רחב היקף"**

(ציונות דתית מתונה – מניפסט רעיוני')

"קמאי הוו קא מסרי נפשייהו אקדושת השם אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם כי הא דרב אדא בר אהבה חזייה לההיא כותית דהות לבישא כרבלתא בשוקא סבר דבת ישראל היא קם קרעיה מינה אגלאי מילתא דכותית היא שיימוה בארבע מאה זוזי א"ל מה שמך אמרה ליה מתון אמר לה מתון מתון ארבע מאה זוזי שויא:"

(מסכת ברכות דף כ' ע"א)

- כיצד ניתן להגדיר את המושג 'מתינות' מתוך הסיפור בגמרא?

לאחר הלימוד המשותף נחזור לפסקאות אותן כתבנו קודם על השבת במדינת ישראל.

- כיצד לדעתך היה הרמב"ם רואה את המצב האידיאלי בשבת לו היה חי היום?
- לכיתה מתקדמת: אם בגמרא היו מספרים לנו על דיון כזה שמתנהל בימינו איך לדעתך הוא היה מסופר?

שלב ד' - סיכום

לפעמים וגם בעקבות הדברים שלמדנו, מתינות יכולה להיתפס כפשרנות או כדרך שאינה לכתחילה. חשוב להדגיש כי אנחנו מאמינים שמתיונות, היא דרך המלך לכתחילה וכי הסכנה נמצאת דווקא בבחירה ללכת בשוליים או באחת הקצוות.

כדי להמחיש את הנקודה ניתן להשתמש בדברי התלמוד הירושלמי:

"התורה הזו דומה לשני שבילים: אחד של אור (=אש) ואחד של שלג. היטה בזה - מת באור (=נכוה באש), היטה בזו - מת בשלג. מה יעשה? יהלך באמצע" (ירושלמי תענית)

בשיעור זה ביקשנו להכיר את עיקרון המתינות, להבין כי הוא אינו מבטא גישה פשרנית או חלשה יותר אלא דווקא היא זו המסוגלת לשלב ולמזג בין עולמות ערכים אשר בכולם אנחנו מאמינים. מתוך הדברים נבקש להציב קריאת כיוון לתפיסת עולם ציונית דתית מתונה אשר מקיימת במעשיה את הפסוק: "טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל תנח את ידך כי ירא אלהים יצא את כלם" (קהלת ז', י"ח)

נציג לכיתה את השיר 'ללמוד' של היוצר והזמר מתי כספי:

ללמוד / מתי כספי

אין פשרה, אין דרך של ביניים,
אין לשכוח מאחור מילה.
יש ברירה אחת בלבד - אין שתיים,
אין קיצור בדרך הקלה.
אין שבחים קרנות או מצילתיים
כי הדרך היא עקלקלה
אל כל מה שלא נלמד עדיין,
ואסור להפטיק, אסור לומר מספיק.
יש ללכת כל הזמן קדימה
ולחתור אל השלב הבא.
לעבור שלב אחד קדימה,
ולמצות את כל מה שהיה.
אין פשרה, אין דרך של ביניים,
אין קיצור בדרך הקלה.
יש ברירה אחת בלבד, אין שתיים,
וצריך לעבוד רק עוד ועוד ועוד

- לאחר השיעור אותו עברנו, איזה רגש מעוררת בך קריאת השיר?

- מהו לדעתך המסר אותו מבקש להעביר לנו היוצר?
- האם הזדהית/לא הזדהית עם מה שנאמר בשיר?